

Knoz, Tomáš

**Církevní restituce, reintrodukce, kompenzace a zisky
(1621-1623)**

In: Knoz, Tomáš. *Pobělohorské konfiskace : moravský průběh, střeoevropské souvislosti, obecné aspekty*. Vyd. 1. Brno: Maticе moravská, 2006, pp. [144]-158

ISBN 8086488349 (Maticе moravská)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/123615>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Církevní restituce, reintrodukce, kompenzace a zisky (1621–1623)

Specifické místo zaujímaly v restitučních krocích císařských orgánů v ryze právní rovině církevní právnické osoby a v ideové symbolické rovině katolická církev jako celek. Moravští stavové se hned v první fázi povstání rozhodli konfiskovat církevní majetek. Osud církevních statků a postup proti různým církevním představitelům a institucím se přitom příliš nelišil od postupu proti těm protivníkům, kteří proti moravským stavům vystupovali se zbraní v ruce. Stavové to zpravidla zdůvodňovali nepřátelským postojem olomoucké a brněnské kapituly i většiny prelátů vůči zemské vládě. Církevní instituce jí podle znění příslušného článku v rozporu s povinnostmi danými zemským právem nechtěly žádným způsobem vycházet vstříc a dopouštěly se porušení povinné loajality. Bylo rozhodnuto nejen o obsazení katolických kostelů, ale také o zabavení veškerých statků náležejících jednotlivým církevním institucím.²²⁰ V době povstání byl z uvedeného důvodu navíc z moravského zemského sněmu vyloučen prelátský stav a po dobu povstání zde oficiálně zasedaly pouze tři stavy.²²¹ Postup stavovského direktoria našel odezvu i v revoluční praxi. Protestanti

---

(220) Také v přístupu ke katolické církvi se moravští stavové snažili navázat na dřívější právní normy, aby tak zachovali zdání právní kontinuity a legality svých kroků. Proto se první artikl, který byl zapsán do sněmovních knih na filipojakubském sjezdu roku 1919, tradičně nazývá „O pobožnosti“ a také svým obsahem navazuje na podobné články uvozující „Obecné artikuly“ sněmů předchozí epochy. Obsahem článku je stížnost na poměry, která měla mít za následek konkrétní opatření v náboženské oblasti. A právě v případě povstaleckých sjezdů byla tímto krokem legislativní opatření proti Tovaryšstvu Ježíšovu a proti dalším církevním institucím, jak dosvědčuje artikl „O ujetí se kostelův v městě Olomouci, Brně, Hradišti, a Uničově“: „...Aby tedy věrnost zachovávána byla, na tom jsme se ustanovili, aby z mnohých kostelův v městě Olomouci dva kostely, totiž kostel svatého Maurizia s domem farním a školou, též kostel a kolej jezuitská, náboženství římskému odjaty byly, z nichž oba farní kostelové, jako i v městech Hradišti, Uničově, v každém jeden kostel farní s farou a školou ihned měšťanům náboženství Evangelického skrze jisté od nás k tomu nařízené komisaře, jimž na to jisté instrukcí daný jsou, odevzdaný, a vším tím, což tak k dotčeným kostelům a faram náleží postoupení, i také do nich kněží náboženství evangelického uvedeni býti mají...“ MZA BRNO, A 3, Stavovské rukopisy, Památky sněmovní, sv. 7, fol. 143v–147.

(221) Stalo se tak prostřednictvím článku „O stav prelátský“, který byl vydán na brněnském sněmu roku 1919, konaném po druhé neděli adventní. Zrušení prelátského stavu bylo zdůvodněno tím, že preláti do „řízení a správy politický se všetečně vtírali, a pod tou zástěrou ku potlačení náboženství evangelického všech prostředků jak mocí, i jinými stavy tak obzvláště v stavu měšťáckém užívali“. Prelátům se dále v textu článku vyčítá, že vedli „ošklivý život“. TAMTÉŽ, fol. 166.

různých konfesí s oporou ve sněmovních usneseních obsadili mnohé kostely a kláštery, fary a církevní zařízení v zemi, především v Olomouci a v Brně, v Uherském Hradišti a v Uničově. Tento postup zdůvodnili předchozími protireformačními kroky katolické strany.²²² Konfiskace se v tomto ohledu začala stávat nekonečným řetězcem příkoří a odplat. V souvislosti s konfiskacemi dietrichsteinského majetku byly zabaveny statky olomouckého biskupství, olomoucké a brněnské kapituly.²²³ Uvedené skutečnosti takřka ihned po porážce povstání vyvolaly vlnu církevních restitucí, na niž navazovaly majetkové kompenzace utrpených škod i nové zisky, obvykle prostředkované různými typy šlechtických i měšťanských fundací a nadací. V případě řeholních řádů vypovězených z Moravy materiály navíc hovoří o jejich reintrodukcí. Do oblasti církevních restitucí a reintrodukcí náležely i takové postupy, jako bylo znovuvybavení klášterů poničených a vyplundrovaných během povstání.

Restituce a zisky jezuitů

S neobyčejnou přísností bylo v zemi během povstání posuzováno chování jezuitského řádu.²²⁴ V jejich případě usnesení zemského sněmu

(222) „...Poněvadž již teď od dávného času neučinili, veliké souzení a protivenství obyvatelům v městech, kterýž z náboženství Evangelického byli a jsou se dali, takže neučinili kněžím téhož náboženství v kostelích, ale ani v domech slovo boží kázati, ani jeho čísti, též křtem svatým, večeří Páně, a jinými služebnostmi církevními sloužiti, ani jinam na kázání téhož slova božího choditi se nedopouštělo...“ TAMTÉŽ, fol. 145. O náboženské situaci a postupu protireformace na Moravě v době vzniku stavovského povstání srov. též MATĚJKA, F.: *Morava za třicetileté války*. Praha 1995, s. 3–5; VÁLKA, J.: *Dějiny Moravy*. II; BURIAN, V.: *Vývoj náboženských poměrů v Brně*.

(223) Stalo se tak na základě artikulu „O kardinála, kapitolu a preláty, jiné nepřátele a praktikanty“, vydaného na sněmu po památce Proměnění Páně roku 1619: „Poněvadž se netoliko doslýchá, nýbrž v jistotě nachází, ano i v skutku to kardinál František z Dytrichštejna dokázal, že země a vlasti naší milé nepřitelem jest, statky své lidem válečným osazuje, a též kapitola olomoucká, brněnská i prelátí v tom zjevně prohlásili, že nám pomáhati ani lidu pokládati nemohou, nechtějí, a že to proti svědomí jejich jest. Na tom jsme se snesli, aby všechny statky biskupské, kapitolní, klášterský, mezi nimiž i panenské rozuměj též, i dědičné Františka kardinála z Dytrichšteina, do sequestu vzali, poddaný jich a povinnosti jim propuštění, a k ruce nám stavům a zemi v poddanost uvedeni byli...“ MZA BRNO, A 3, Stavovské rukopisy, Památky sněmovní, sv. 7, fol. 154v.

(224) Jezuité byli dokonce i z chronologického hlediska prvním objektem perzekuce ze strany povstalců. „O jezuity: Poněvadž jest to všechněm vůbec vědomé, že sekta jezuitská jest tak nepokojná, vždycky byla, a posavad jest, že v kterémkoliv království neb zemi obydlí svá mají, neb se zdržují, tu nikdež pravého a stálého pokoje neučinili v věcích náboženství se dotýkajících, ale i v politických býti nemůže. A kterážto sekta před nevelmi dávnými lety skrze chytrosti své i do této země vloudila, práva a zřízení zemská sobě nemálo zlehčila a z nich, jako by svobodnější jiní lidé byli, se vyťahovala, a summou činila mnohé zlé a škodlivé praktiky, takže jest se obávati bylo, aby i tuto milou vlast naši skrze takové praktiky v úplnou

dokonce hovořilo o neustálém vyvolávání nepokojů, které měli jezuité uplatňovat po celou dobu své existence, a to ve všech zemích svého působení.²²⁵ Navíc se údajně ve svých činnostech neomezovali pouze na náboženskou oblast, ale „špinavými praktikami“ zasahovali i do politiky, což jim samozřejmě nepřísluší. Do země se údajně kdysi dostali díky své „chytrosti“ a od této chvíle porušovali a zlehčovali zemskou ústavu i jednotlivá sněmovní nařízení. Sněm na sv. Filipa a Jakuba roku 1619 je proto vykázal z jejich kolejí a domů a kromě toho je zvláštním patentem vypověděl ze země. Neopomněl zdůraznit, že se tak děje „na věčné časy“. Rozhodnutí sněmu bylo potvrzeno také patentem ze 7. května roku 1619.²²⁶

Příslušníci jezuitského řádu byli na Moravu opět uvedeni vzápětí po porážce povstání, a sice na základě císařského dekretu datovaného ve Vídni dne 23. ledna 1621.²²⁷ V dekretu podepsaném císařem Ferdinandem II. bylo nejprve připomenuto, kdy a za jakých právních podmínek došlo k vyhnání jezuitů. Zároveň byl stav vydaný právní akt prohlášen za falešný a neplatný od samého začátku. Na rozdíl od stavovských předáků totiž císař pokládal náboženské prostředky používané jezuiti za naprosto mírné a pro zemi naopak velmi vhodné. Svým kázáním podle jeho názoru jezuité u všeho moravského lidu navozovali „bázeň boží“ a poslušnost vůči autoritám.²²⁸ Císař Ferdinand II. dal ostatně přibližně ve stejné době dostateč-

---

zkázu nepřivedla. Z té příčiny i jiných mnohých, z jednomyslného našeho snešení na tom, touž sektu jesuitskou na budoucí a věčné časy z země této vypovídáme, jakož to níže položený přípis patentu šířeji vysvětluje...“ TAMTĚŽ, Sněm na sv. Filipa a Jakuba v Brně, fol. 144. O tom, jak byly jezuité v českých zemích líčeni evangelickou stranou, srov. též ČORNEJOVÁ, I.: *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*. Praha 1995, s. 86–89.

(225) O úloze Tovaryšstva Ježíšova v českých zemích ve sledovaném období srov. především BÍLEK, T. V.: *Reformace katolická neboli obnovení náboženství katolického v království českém*. Praha 1892; TÝŽ: *Statky a jmění kolejí jesuitských, klášterů, kostelů a bratrstev a jiných ústavů v království českém od císaře Josefa II. zrušených*. Praha 1893; TÝŽ: *Tovaryšstvo Ježíšovo a působení jeho vůbec a v zemích království Českého zvláště*. Praha 1896; GINDELY, A.: *Geschichte der Gegenreformation in Böhmen*. Leipzig 1894; OLIVA, V.: *Tovaryšstvo Ježíšovo*. Praha 1910; BENETKA, B.: *Jezuité a český národ*. Praha 1910. V poslední době obzvláště ČORNEJOVÁ, I.: *Tovaryšstvo Ježíšovo*.

(226) MZA BRNO, A 3, Stavovské rukopisy, Památky sněmovní, sv. 7, Sněm na sv. Filipa a Jakuba v Brně, fol. 144–145. Na tento stavovský patent se odvolával i císař Ferdinand II., když vydal císařský dekret, v němž rozhodl o reintrodukcii jezuitů: „...Patres Societatis, sambt allen den Ihrigen, bald in Anfang der entstandenen Rebellion, unter dem Titel [...] durch einen öffentlichen Abschied, vom 6ten Mai, ausverlassenen 1619ten Jahr, ganz verächtlich auf ewig aus dem Land zuschaffen, und aller Ihrer Guetter und Sachen, eigenmächtig anzumassen sich unterstanden haben...“ MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 394, kart. 133, fol. 39–41.

(227) MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 394, kart. 133, fol. 39–41.

(228) „...das bemelte Religion einer friedlichen und eingezogenen Leben und Wandel sein, auch mit Institution der Jugend, Predigen und Ermahnungen des Volcks zur Gottesfurcht und gebührligen Gehorsam gegen Ihrer erdteulichen Obrigkeit...“ TAMTĚŽ, fol. 40.

ně najevo i v obecnější rovině, že jezuiti považuje za svůj oblíbený řád a že se mohou těšit jeho ochraně.

Od jezuitů nově uvedených na Moravu Ferdinand II. očekával náležitý vděk ve formě zvýšené rekatolizační aktivity. Výše zmiňovaný reintrodukční patent z 3. ledna 1621, podepsaný vedle císaře Ferdinanda také nejvyšším českým kancléřem Zdeňkem Vojtěchem Popelem z Lobkovic a adresovaný kardinálu Dietrichsteinovi, jim dával za úkol každodenní sloužení mši a dohled nad dodržováním všech katolických náboženských dogmat a zvyklostí. Moravský gubernátor za to měl podle panovníkova přání se zvláštní pílí dohlédnout, aby byly jezuitům v Markrabství moravském skutečně navráceny všechny jejich „*Collegia und Ort*“, která drželi a spravovali již před povstáním. Stejně tak měl dbát na to, aby jim byl navrácen veškerý movitý i nemovitý majetek. Patent pamatoval i na případy, kdy byly „*mobilia*“ patřící jezuitům během povstání rozkradeny nebo odvezeny. Kardinál měl vyvinout veškeré úsilí, aby byly tyto předměty vypátrány, dohledány a navráceny. Jezuité měli být do svých původních kolejí a domů uvedeni s náležitými poctami a napříště se jim ze strany zemského správce mělo dostat veškeré ochrany.²²⁹ Jak si Ferdinand II. tuto obecně formulovanou ochranu představoval, dokázal během následujícího desetiletí svými patenty ještě několikrát na konkrétních případech. Například tehdy, když morálně i finančně podporoval zakladatelskou aktivitu Michaela Adolfa z Althannu nebo Jana Křtitele z Verdenberga, kteří na území habsburských dědičných zemí založili a financovali hned několik jezuitských kolejí a seminářů. Na Moravě to byly především semináře v Jihlavě a ve Znojmě, o jejichž rozvoj se zasloužil právě konvertita Althann.²³⁰ Na rozdíl od jiných řeholních řádů a církevních institucí, které během „soutěžení“ o konfiskáty v některých případech musely ustoupit čelným představitelům císařova dvora nebo zasloužilým vojevůdcům, bylo jezuitům takřka vždy vyhověno. Tento trend nastolil císař osobně a ani kardinál Dietrichstein, jenž jinak dával před jezuiti přednost piaristům, si v této věci panovníkovi nedovolil odporovat.

---

(229) „...und dann in Versehen und Verrichtung des täglichen Gottesdienstes sich unverdrossen erzeigen. Hierumber suchen wir EL, daß die Kraft dero von aufgetragener Commission, die schleunige Verordnung vollen damit gedachte Patres Societatis Iesu, in Ihre vorige *Collegia und Ort* mit gebührlischen Ehren wider introducirt, und das Jenige was Ihnen an Mobilien benohmen und entzogen, wo und bei nehme dieselbe zuerfragen sein möchten, sowoll auch empfangenen Genuß auß den enthaltenen Guettern, von den unbilligen Dementorn restituirt und erstattet, Ihnen auch in allen gehinderden *Schutz und Schirm* gehalten werden...“ TAMTĚŽ, fol. 39–41.

(230) KNOZ, T.: *Althannové v sále předků – mezi legendou a skutečností*. In: Samek, B. (ed.): *Sál předků na zámku ve Vranově nad Dyjí*. Brno 2003, s. 7–24.

Již v srpnu 1621 bylo navrženo, aby byli brněnští jezuité odškodněni statkem Boleradice, který původně patřil uprchlému rebelovi Janu Adamovi Prusinovskému z Víckova.²³¹ V říjnu téhož roku se uvedené jednání uzavíralo. Dne 9. září následujícího roku potom došlo k vydání císařské listiny, jíž bylo přidělení Boleradic brněnským jezuitům potvrzeno. Císař Ferdinand II. byl při projednávání tohoto případu ochoten přistoupit na argumentaci žadatelů, že se jim pro nedostatek příjmů nedostává peněz, takže je ohroženo nejen fungování noviciátu, ale i veškeré další působení brněnské koleje řádu.²³² Brněnští jezuité ale usilovali o získání různých statků i později. V květnu 1623 například úspěšně jednali o postoupení Řečkovic, jež před povstáním patřily Vilému Dubskému z Třebomyšlic. K postoupení statku posléze došlo v srpnu téhož roku s tím, že jeho výtěžek má sloužit na výchovu jezuitských noviců.²³³

Podobné podpory se dostalo také jezuitské koleji v Olomouci, jež v předbělohorském období sehrávala v procesu protireformace rozhodující roli, mimo jiné i organizováním chodu olomoucké univerzity.²³⁴ Jednat o restituci jejího původního majetku dostal opět za úkol kardinál Dietrichstein. Jezuité nežádali pouze restituci a rekonstrukci svých kostelů a domů, nýbrž i jejich vybavení. Olomoučtí „Patres“ v březnu 1622 požadovali navrácení své bohaté knihovny, jíž se za povstání zmocnil Jiří Ehrenreich z Roggendorfu, anebo alespoň její finanční náhradu.²³⁵ Dále mimo jiné požadovali, aby jim byly vyplaceny náhrady za veškeré škody a ušlé mzdy z doby povstání. Kardinál Dietrichstein s tímto finančním odškodněním příliš nespíchal, což mohlo být dáno jeho zmiňovaným ne-

(231) FIALOVÁ, V.: *Jan Adam z Víckova*.

(232) MZA BRNO, E 25, Jezuité Brno, Listiny, inv. č. 188, 1622, září 9. Vídeň. Ferdinand II. daruje jezuitské koleji a noviciátu v Brně na její prosbu vzhledem k omezeným příjmům koleje a jako odměnu statek Boleradice, zabavený uprchlému rebelovi Janu Adamovi z Víckova, jehož užívání jí až do své vůle přenechal roku 1621. Přidělení bolederického statku brněnským jezuitům bylo potvrzeno i vkladem příslušné smlouvy do moravských zemských desek. „Ein kaiserlicher Brief, mit welchem Ihr Mtät etc. Collegio Societatis Jesu zu Brün den Markt Polehradutz übergeben.“ ROHLÍK, M. (ED.): *Moravské zemské desky*, III. Brněnský kraj, s. 492.

(233) MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 421, kart. 141, fol. 15; MZA BRNO, G 25, Jezuité Brno, Listiny, č. 190, 1623, srpen 30. Vídeň. Ferdinand II. dává brněnskému jezuitskému noviciátu na výchovu noviců statek Řečkovice, zabavený zemřelému Vilému Dubskému z Třebomyšlic za účast ve vzpouře. „Ein Erbbrief pro domo probationis zue Brün den Patribus Societatis Jesu auf das Guet Rzeczkwitz.“ ROHLÍK, M. (ED.): *Moravské zemské desky*, III. Brněnský kraj, s. 500.

(234) NAVRÁTIL, B.: *Jezuité olomoučtí za protireformace*. Akty a listiny z let 1558–1590. Brno 1916; TENORA, J.: *Jesuitské misie na Moravě v letech 1558–1653*. Hlídky 12, 1905, s. 638–643, 697–704, 772–780, 851–861, 938–944; HOLINKOVÁ, J.: *K počátkům vysokého učení v Olomouci v 16. století*. SVSMO 62, 1973, s. 150–158.

(235) MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 407, kart. 136, březen 1622.

příliš pozitivním vztahem k uvedenému řádu.²³⁶ Nakonec však bylo olomouckým jezuitům přece jen vše zapláceno, navíc se mohli těšit přízni mnoha významných osobností z okruhu císařova dvora i moravské zemské šlechty. Císař Ferdinand II. jim například jako odškodnění za utrpení během povstání věnoval jihomoravské panství Čejkovice, jež podobně jako Boleradice před povstáním náleželo výše uváděnému povstalcovi Janu Adamovi Prusinovskému z Víckova a na něž si činili nárok i někteří vysoce postavení prominenti z řad prohabsburské šlechty.²³⁷ Mezi velkými mecenáši se ostatně již v předbělohorském období objevilo i jméno Albrechta z Valdštejna, který jim vděčil za nalezení bohaté manželky a za uvedení mezi moravskou katolickou šlechtu. Roku 1617 jim zřejmě z tohoto důvodu věnoval roční plat 200 zlatých, pocházejících z výnosu lukovského panství, které se po skončení povstání stalo také předmětem restituce. Valdštejnův mecenát měl nepochybně od samého začátku společenský a politický podtext, o němž svědčí mimo jiné seznam svědků na darovací listině, kde nechyběly podpisy Lva Licka z Rýzmburka a Jana staršího Kavky z Řičan.²³⁸ Roku 1618, tedy v okamžiku vypuknutí české rebelie, navíc finančně podpořil olomoucké jezuity také moravský zemský

(236) MZA BRNO, E 28, Jezuité Olomouc, A 3/3, 1600–1624, Jednání o zaplacení roční činže koleji kardinálem z Dietrichsteina za dobu vypovězení koleje z Olomouce za dobu povstání. O malé přízni, kterou jezuitům věnoval kardinál Dietrichstein, svědčí také osud jejich koleje v Kroměříži, jež zde byla založena v pobělohorském období. Kroměřížská kolej jezuitů se dostávala do konkurenčních vztahů s kroměřížskou kapitulou a zdejšími Dietrichsteiny dvorem. Proto byla kolej po několika letech působení v Kroměříži (1635–1639) roku 1644 přenesena do Uherského Hradiště. MZA BRNO, E 27, Jezuité Uherské Hradiště, A 1/1, A 1/2, Fundace Kateřiny Zoubkové.

(237) MZA BRNO, E 28, Jezuité Olomouc, A 41 (P 4/26). Císař Ferdinand II. daruje olomouckým jezuitům panství Čejkovické, které kdysi patřilo Janu Adamovi Prusinovskému z Víckova a bylo mu jako rebelovi zabaveno. Srov. též FIALOVÁ, V.: *Jan Adam z Víckova*, s. 25–33; VYKOUPILOV, L.: *Za Tovarýšstva Ježbova*. In: Jan, L. – Štěpánek, V. (edd.): *Čejkovice 1248–1998*. Čejkovice 1998, s. 119–128.

(238) Adam Lev Lick z Rýzmburka je jmenován roku 1619 v sněmovních dokumentech ve společnosti Albrechta z Valdštejna také v okamžiku jeho vypovězení ze země a s tím spojené konfiskace majetku. Jan st. Kavka z Řičan se v podobné situaci ocitl na následujícím stavovském sjezdu, tentokrát ve společnosti Karla z Liechtensteina a Zdeňka Žampacha z Potštejna. MZA BRNO, Stavovské rukopisy, Památky sněmovní, sv. 7, fol. 150. Kromě Lva Licka z Rýzmburka a Jana st. Kavky z Řičan mezi Valdštejnovými svědky byli Bohuš st. Kokorský z Kokor na Laškově, Přemyslicích a Ochozi, Jan Drnovský z Drnovic a na Rájci a Dolních Kounicích. MZA BRNO, E 28, Jezuité Olomouc, A 35 (L 12/11), 1617, duben 23. Albrecht z Valdštejna, na Vsetíně, Lukově a Rymicích, nejvyšší nad plukem německých knechtů, daruje jezuitské koleji roční plat 200 zl. z lukovského panství. Svědci: Jan Kavka Řičanský z Řičan, na Brumově a Vlachovicích, Adam Lev Lick z Rýzmburka a na Pemšteině, Bohuš st. Kokorský z Kokor na Laškově, Přemyslicích a Ochozi, Jan Drnovský z Drnovic a na Rájci a Dolních Kounicích.

hejtman Ladislav z Lobkovic.²³⁹ Všechno to byly osoby, které patřily mezi nejvýraznější protivníky stavovského povstání a v okamžiku dočasného vítězství radikálního křídla rebelů se proto staly objekty stavovských konfiskací i vypovězení ze země. Jejich spojení s jezuitou v očích povstalců navíc dokazovalo propojení náboženských a politických aspektů habsburské protireformace. Na počátku dvacátých let se ve shodě s touto teorií mezi mecenáše olomouckých jezuitů zařadila rodina Sarkanderů, spjatá nejen s náboženskou protireformací na střední Moravě, ale díky aktivitám holešovského faráře Jana Sarkandera také s radikálním procísařským politickým křídlem zmiňovaného Ladislava z Lobkovic, a tím také bezprostředně s vojenskou porážkou stavovského povstání.²⁴⁰

Období po roce 1621 bylo pro jezuitu na Moravě dobou velké rehabilitace. Císař Ferdinand II. je otevřeně podporoval a v jeho stopách šli i mnozí moravští aristokraté. Jejich fundace a nadace se staly příčinou, že majetkové zisky Tovaryšstva Ježíšova na Moravě podstatně přesáhly rozměr restitucí a náhrad za utrpěné škody. Pod vedením olomouckých jezuitů a za peníze Michaela Adolfa z Althannu byla roku 1624 založena kolej v Jihlavě a kardinál Dietrichstein jí přičkl i některé měšťanské domy, které stály na jihlavském náměstí a po stavovském povstání připadly císařskému fisku.²⁴¹ Althann pro ni vzápětí založil fundaci a společně s prvním rektorem koleje Kašparem Pastrňákem se v následujících letech staral o její prosperitu. Do zemských desek byly postupně s Dietrichsteinovým souhlasem zapisovány nové a nové majetky, jež koleji darovali i další šlechtici a které v některých případech pocházely z konfiskací.²⁴² Jihlavští jezuité

(239) MZA BRNO, E 28, Jezuité Olomouc, E 1/I, 1618, Fundace Ladislava z Lobkovic.

(240) TAMTÉŽ, E 1/2, 1623, Fundace Mikuláše Sarkandera a Pavla Sarkandera Skočovského z Příbora; TAMTÉŽ, A 39, 1623, srpen 20. Olomouc, Pavel Sarkander Skočovský, měšťtan příborský, daruje chudým žákům jezuitské koleje olomoucké část úroků z 2000 zl., jež mu dluží město Uherské Hradiště. Kdyby se však zřídila kolej v Uherském Hradišti nebo v Těšíně, má tento úrok připadnout koleji těšínské, nebo hradištské, pokud by byla založena dříve. Svědci: Jan Bedřich Breunert ze Stubingu, děkan olomoucké kapituly, olomoucká kapitula. TENORA, J. – FOLTYNOVSKÝ, J.: *Blaboslavový Jan Sarkander*. Jeho doba, život a blahoslavení. Olomouc 1920; HRUBÝ, F.: *Kněz Jan Sarkander, moravský mučedník doby bělohorské a jeho legenda*. ČČH 45, 1939, s. 236–271, 445–478.

(241) MZA BRNO, E 27, Jezuité Jihlava, inv. č. 7. (F 2/W), 1625, srpen 29. Jihlava. Purkmistr a rada města Jihlavy vypočítávají dle zápisů v městských knihách domy na Horním náměstí, které propadly fisku a jež kardinál Dietrichstein přičkl jezuitské koleji.

(242) TAMTÉŽ, inv. č. 8 (F 2/G), 1626, leden 1. Purkmistr a rada města Jihlavy přiznává, že dluží Evě Marii Fleischerové 25 000 zl. za odkoupené víno. Tato pohledávka však byla se svolením kardinála Dietrichsteina postoupena jezuitské koleji v Jihlavě pro seminární fundaci, a proto se město zavazuje, že bude navždy vyplácet koleji šestiprocentní úrok z této sumy. TAMTÉŽ, inv. č. 9. (F 2/E), 1627, září 25. Brno, František z Dietrichsteina, gubernátor a generální komisař Markrabství moravského, vkládá na příkaz císařův do desek pro jihlavské jezuité

potom „na oplátku“ napsali na Michaela Adolfa z Althannu elogium, oslavující jeho zbožnost, věrnost Rakouskému domu i další katolické ctnosti.²⁴³ Již na počátku dvacátých let tak na západní Moravě vzniklo úzké společenství mezi jezuitu a jím příznivě nakloněnou částí šlechty, mezi níž Althannové vynikali obzvláštním způsobem. Tento obecný vzorec vzájemné podpory, který si jezuité na Moravu přinesli z jiných částí Evropy, dokázali propojit s moravským konfiskačním procesem. Když byla později analogickým způsobem založena kolej ve Znojmě a v Telči, stal se jezuitský řád rozhodující rekatolizační silou také na jižní Moravě a postupně i v celé zemi. Jezuitská protireformace tak byla nastartována.²⁴⁴

Restituce a rekompensace tradičních řádů

Ve stejné době, kdy byli na Moravu znovuvedeni jezuité, bylo zahájeno jednání také o restituci ve prospěch dalších řeholních řádů. Mnohdy přitom šlo o tradiční mnišské řády, které v zemi působily již od středověku, během 15. a 16. století prošly krizí a v potridentském období si musely v konkurenci nově vzniklých protireformačních řádů hledat místo i často nový smysl svého působení.²⁴⁵ Císařem zvolený postup přitom i v tomto případě odpovídal právní formě, kterou během povstání uplatnili moravští stavové. Jak bylo uvedeno, povstalci postupovali nejtvrději proti jezuitům, osten jejich odporu byl namířen proti řádu jako celku, nikoliv pouze

---

ty statek Knínice a Meziříčko, vsi Jamné a Rybné a svobodný dvůr Veclov, které případly konfiskací fisku. TAMTÉŽ, inv. č. 10 (F 2/B), Michael Adolf z Althannu se souhlasem své manželky Alžběty ze Stolzingu daruje jihlavským jezuitům některé pozemky v Jihlavě, tvrz v Knínicích se vsí Radkovem, Meziříčkem, Řehořovem, Věžnicí, vsi Jamné a Rybné a tři svobodné dvory Neumayerský, Topinkovský a Řehořovský. Darovací listinu spolupečeti syn vydavatele Michael Jan z Althannu, plukovník Filip hr. ze Sollingen na Witzenbergu, Wildenfelsu, Sonnenwalsu, Werthu a Orlíku u Humpolce, Jindřich Michael Hýzrle z Chodů, na Elčovicích a Budkově a kapitán Dominik Assaltus.

(243) Z pera jihlavského jezuitu v té době vzniklo (nejspíše krátce po jejím založení) elogium na Michaela Adolfa z Althannu: „De illustrissimo Dno Michaelo Adolpho comite ab Althan.“ MZA BRNO, G 12, Cerronih sbírka, sign. II/264, pag. 47–50. Jezuité nejspíše stáli i za anonymní knihou o dějinách Althannů, vydanou tiskem až počátkem 18. století a nazvanou „Seelen-Eyfriger Hoff-Herr, Und Apostolischer Kriegs-Herr, Herr Michael Adolphus Graf von Althann...“ Wien 1713. WINKELBAUER, T. – KNOZ, T.: *Geschlecht und Geschichte*. Grablegen, Grabdenkmäler und Wappenzyklen als Quellen für das historisch-genealogische Denken des österreichischen Adels im 16. und 17. Jahrhunderts. In: Bahlcke, J. – Strohmeyer, A. (edd.): *Konstruktion der Vergangenheit*. ZHF. Beiheft 29. Berlin 2002, s. 129–178, zde s. 168.

(244) ČORNEJOVÁ, I.: *Tovaryšstvo Ježšovu*, především kap. VII. Rekatolizace, emigrace a jezuité, s. 90–110. MZA BRNO, E 30, Jezuité v Telči. ZEMEK, M.: *Jezuité v Uberském Hradišti*. Inventář MZA. Brno 1955.

(245) SVÁTEK, J.: *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy*. SAP 20, 1970, č. 2, s. 503–624; JIRÁSKO, L.: *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. Praha 1991.

proti jeho jednotlivým kolejím (jakožto vůči zemskému právu samostatným právníckým osobám) nebo jednotlivým řádovým představitelům. Proto také restituce byla provedena okázale ve prospěch celého řádu, resp. jeho moravské provincie. V případě ostatních řeholních řádů na sebe sice restituce také nedala dlouho čekat, postupovalo se ovšem důsledně vůči jednotlivým klášterům, konventům nebo řeholním domům.

Časově jako první se restituce dočkal premonstrátský klášter v Louce u Znojma, který byl v jednáních s císařem a jeho dvorskou komorou zastupován opatem Jeronýmem Schollem ze Schalmpuchu.²⁴⁶ Klášter byl poškozen během válečných tažení, a opat proto ve shodě s obvyklými proklamacemi dvora žádal císařské i zemské orgány o finanční podporu na jeho opětného vybavení potřebným inventářem. Vlastní jednání se příliš nelišilo od běžných postupů při pobělohorských restitucích či žádostech o přidělení konfiskátů. Opat zaslal císaři supliku a ten ji postoupil k vyřízení kardinálu Dietrichsteinovi.²⁴⁷ Rozdíl byl pouze ve způsobu zdůvodňování nároků. Představitel církevní instituce měl totiž více nežli kterákoliv sekulární osoba možnost argumentovat pomocí náboženských a morálních kategorií. Opat zaslal panovníkovi soupis škod způsobených klášteru během povstání, sestavený na základě zprávy speciální inventarizační komise. Popisoval v něm, jak byl klášter obsazen moravským stavovským vojskem pod velením hraběte Thurna. Jindřich Matyáš Thurn údajně nechal ze sklepa vynést na tisíc věder vína, které bylo posléze posláno do Čech. Do kláštera se mezitím nastěhovali poddaní. Ti společně se stále znovu a znovu přicházejícími vojáky celý klášter vypili, vyjedli a vyrabovali.²⁴⁸ Zásoby byly navíc odváženy pryč a pustošení se neomezilo pouze na

(246) MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 394, kart. 133, pag. 2–10. Obecně o dějinách premonstrátského řádu ČERMÁK, D.: *Premonstráti v Čechách a na Moravě*. Praha 1877; ONDRÁČEK, V.: *Premonstráti*. Olomouc 1920.

(247) Opat Scholl ve své suplice požádal císaře o pomoc: „...das Closter entblößt und verraubt befunden, das es auch nach zur Zeit ohne Besserung und Anforderung großer Unkosten nicht bewohnt werden kann und Mobilien recht rauberischer Weiß umgangen ist. [...] Wan dem seithero EKM dero hoch. Commissarien, ihr Gnaden Herrn Cardinal von Dietrichstein ins Markgrafsthum Mähren gnädigist verordnet, welche ohne das von dem übelen Zustand, sonderlich der Klöster- und geistlichen Güter und überflüssiger Wissenschaft haben, und des Closters Bruck Particularia eur auf daß khuerzeste bei bemeldt verzeichnet sein. Also bitte EKM, ich in aller gehorsambist [...] zu Möglichkeit bester Beforderung (wie den dieselben hernach mündlich weitere Bericht empfangen werden) gnedigist comitioren und antragen...“ MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 394, kart. 133, pag. 8–10.

(248) „...I. Alle des Grafen von Thurn von dene Ständen aus Mähren das Closter Bruck mit einem Knecht, und 100 Pferde besetzt, hat gedachter Graf, aus dem Ratthaus Keller auf die 1 000 Eimer Wein in Beheimb verschickt [...] neben des Closters Unterthanen hinwegführen lassen. 2. Hat gedachter Graf aus der ganzen Armada, so zu Tasowitz und hero gelag,

samotný klášter, nýbrž zasáhlo i jeho poplužní dvory. Dále opat vypočítal ztráty na jednotlivých položkách. Podle jeho zprávy klášter například přišel o 3 500 věder vína, z nichž většina byla odvezena do Znojma. Znojemští měšťané také údajně pobrali kostelní poklad a klenoty, kterých byla celá jedna velká truhla. Podobně se prý ostatně chovali i ve farním kostele sv. Mikuláše ve Znojmě, kde vzali kalich a velkou monstranci. Ukradena měla být také registra klášterního hospodářství, včetně sirotčí a pozemkové knihy. Odvezeny byly zásoby z pivovaru, byl vyloven rybník, zásoby dřeva byly prodány. Vedle Thurna se na loupežích podle opata Scholla podíleli i další představitelé stavů: zemský maršálek Pertold Bohobud z Lipé, Volf Dětřich z Althannu, zemský písař Jan Čejka z Olbramovic, Rudolf Šlejnic ze Šlejnic a Reinhard Goltsch. Klášter se tak v okamžiku ukončení stavovského povstání stal neobyvatelným a nenacházel se v něm prakticky žádný mobiliář.²⁴⁹

Nedostatek pramenů vhodných k provedení komparace neumožňuje určit, zdali opat Scholl zaznamenal všechny ztráty a škody realisticky, anebo měl tendenci vyloupení kláštera poněkud dramatizovat. V každém případě císař projevil ve věci louckého kláštera jednoznačné stanovisko. O premonstrátské suplikaci se vyjádřil jako o oprávněné. Kardinálu Dietrichsteinovi dal v přípise z 23. ledna 1621 za úkol, aby do kláštera vyslal komisi, jež by zjistila, co vše je k opětnému vybavení kláštera v Louce zapotřebí.²⁵⁰ V březnu roku 1621 již bylo rozhodnuto, že bude loucký klášter společně s ženským klášteřem Panny Marie ve Znojmě sanován na úkor uprchlého předáka povstání Viléma z Roupova, který před vypuknutím povstání držel znojemský hrad a statky, které k němu přináležely.²⁵¹

---

in die 48 Mutt habern abholen lassen. Item Hautbman Brandt, so in dem Closter spoliert, die Weisen Truhen beraubt und aufgebrach, 6 Roß sambt dero Zueghörung **gewaltsamer Weis** auch hin weggenommen..." TAMTÉŽ, pag. 4-6.

(249) Opat ve svém seznamu s velkou přesností popsal, kdo ze jmenovaných co pobral a kam odvezl. Například do kterých vesnic byly dopraveny ovce z klášterního ovčína. TAMTÉŽ, pag. 4-6.

(250) "...Weil dann desselben Closters erwehnter Abt, der Scholl, bei ietzigen durch Bestand des Allmechtigen erlangten besseren Zustand, um Hilfe und Nottiem diese Anordnung, laut bei vermehrten Suplicieren, und mit angehangenem Verzeichniß allerunterhänigsten Fleißen bitten thuett. Als tragen mir keinen Zweifel, EL werden ohne des Vermögens dero bei uns habender Commission und dan Ihrem eigenen Christlichen Eifer nach, angeregten hochverderbten Closter, **alle gebührliche Anrichtung** zu tun, und desselben erscheinenden Notdurft, bester Möglichkeit nach, woll fortzustellen wissen, im übrigen bleiben, mir EL mit Affection sonders woll zuegethan. Geben in unserer Stadt Wien, der drei und zwanzigsten Tag January 1621..." TAMTÉŽ, pag. 2-3.

(251) MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 395, kart. 133, březen 1621.

Velmi podobná situace vznikla také ve velehradském cisterciáckém klášteře, který byl během povstání podřízen direktorské správě. Až po porážce povstání se jeho správy mohl opětně ujmout administrátor Jan Wenzelius. Klášter přišel o peníze, zlato i stříbro, víno, koně i dobytek. Vybavení kláštera, které bylo zničeno nebo odvezeno, údajně bylo možno vyčíslit na několik tisíc zlatých. V klášteře prý zůstaly pouze holé stěny.²⁵² Podobně jako v případě Louky bylo úkolem Dietrichsteinovým vyslat na místo komisi, která by veškeré škody řádně zinventovala a dala by návrh na způsob jejich náhrady. Restituci bylo údajně možno provést tím způsobem, že by byli původci loupeží vypátráni a ukradené předměty navraceny.²⁵³ Pokud by se to nepodařilo, bylo by nutno škodu vyčíslit a klášteru ji nahradit v hotových penězích. Po několika měsících se představitelům kláštera podařilo přece jen vypátrat alespoň část ukradených věcí, takže v červenci roku 1621 již kardinál Dietrichstein projednával jejich stížnost na dva měšťany z Uherského Hradiště, kteří se údajně na loupení na Velehradě podíleli.²⁵⁴ Kromě toho velehradský administrátor požádal o náhradu škod ze statků ze země uprchlých povstalců Jana Bernarda z Kunovic a Jana Kaltenhofa.²⁵⁵ Situace se zřejmě v celé řadě klášterů opakovala a podobné byly i formulace v suplikách a stížných listech řádových představených. Také zde byly podle dostupných dokumentů během povstání pobrány a rozkradeny veškeré mobilie, což byl v císařových očích dostatečný důvod k plné restituci ve prospěch řádu.

Poslední z trojice velkých klášterních restitucí z počátku roku 1621 je restituce johanitské komendy v Brně, o niž usiloval císařský komorník, rytíř řádu sv. Jana Jeruzalémského a komendátor v Mailbergu, hrabě Vilém Vratislav z Mitrovic. Komenda johanitů na Starém Brně byla také vylou-

---

(252) O tom v dopise komisařů na Velehradě, adresovaném císaři Ferdinandu II.: „...das sei anderen Schein habenden Bevelch von den vermeinten rebellischen Directoren das Stift Welehrad dessen Administration mir anvertraut ist, am Geld, Silber geschneidt, Wein, Getracht, Roß, Vieh, und allerkommbt ordentlich, und Mobilien auf viel Tausend Werth spoliert und ganzlich geraubt, als dar sei nichts als bloße Mauer ubrige gelassen...“ TAMTÉŽ, inv. č. 394, kart. 133, pag. 29–35. O osudech velehradského kláštera v období stavovského povstání a následných konfiskací srov. HURT, R.: *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě*. I. Olomouc 1934.

(253) „...EKM geruehen demnoch wir an dero hohen sehenlich Herren Commissarien Herr Cardinal von Dietrichstein ein gemessenes Befehl ertheilen, damit Ihre hochfr. ich die obengerechte Spoliatores und Rauber geistlich Guethe entweder zur Restitution der abgegrabten Sachen also bald ohne Zulaßung einiger Auspluhe oder zu Bezahlung deren Werks, nach billigen Massigung aushalten...“ MZA Brno, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 394, kart. 133, pag. 32.

(254) TAMTÉŽ, inv. č. 399, kart. 134, červenec 1621.

(255) TAMTÉŽ, inv. č. 402, kart. 135, říjen 1621.

pena a zruinována – „*ruiniert und spoliert*“, což bylo údajně způsobeno obecně platnou malou možností v době válečného konfliktu ochránit církevní statky. Vilém Vratislav z Mitrovic proto požádal císaře o konkrétní pomoc ve výši 8 000 kop moravských, které měly posloužit k obnově a vybavení zmíněné komendy.²⁵⁶ Peníze navíc měly sloužit i do budoucna k zajištění její bezpečnosti. Vratislav z Mitrovic přímo navrhl i zdroj, odkud by měl císař Ferdinand II. peníze pro komendu najít. Měly být získány prodejem některého z konfiskovaných statků.²⁵⁷ Také v tomto případě panovník vyšel žadateli vstříc a v listu kardinálu Dietrichsteinovi z 27. ledna 1621 mu dal za úkol sepsat náležitý kontrakt. Podobné žádosti vznášely během roku 1621 i další kláštery a řeholní domy. Byli mezi nimi dominikáni ze Znojma, kteří požádali o navrácení vsi Tvořihráze. Dále o podporu či odškodnění žádali šternberští augustiniáni, olomoucké františkánky, cisterciáčky z Předklášteří, brněnští minorité od sv. Janů, brněnské františkánky od sv. Josefa, nejrůznější moravské kapucínské kláštery.²⁵⁸ Žádosti o přidělení statků, zdůvodňované jako restituce a odškodnění, se táhly po celé první období procesu konfiskací. O některý z konfiskovaných statků žádal také převor maltézských rytířů. V březnu 1623 ho následovali křižovníci s červenou hvězdou z Hradiště sv. Hippolyta u Znojma a o několik měsíců později augustiniáni od sv. Tomáše v Brně nebo olomoucké klarisky.²⁵⁹ Analogickou žádost podal za olomouckou kapitolu kanovník Jan Arnošt Platejs z Platenštejna a o odškodnění žádala také kapitula brněnská. I v těchto případech bylo restituční řízení rozhodnuto ve prospěch žadatelů.²⁶⁰ Během roku 1623 byla navíc nalezena nová forma náhrad za utrpené škody pro církevní instituce, kterou byla peněžitá podpora nebo odpuštění dluhů. Této příležitosti okamžitě využili napří-

(256) „...wider Erhebung und widerumb Zurichten...“ TAMTÉŽ, inv. č. 394, kart. 133, pag. 46–47.

(257) „...von einem Rebellen heimgefallenen Gut...“ TAMTÉŽ, inv. č. 394, kart. 133, pag. 46.

(258) Neaktivněji se mezi moravskými kapucínskými kláštery v této fázi konfiskačního procesu chovali olomoučtí kapucíni. TAMTÉŽ, inv. č. 394, kart. 133, pag. 12; TAMTÉŽ, inv. č. 414, kart. 139, říjen 1622.

(259) TAMTÉŽ, inv. č. 422, 423, kart. 142, červen a červenec 1623. Škody svatotomášského kláštera v Brně TAMTÉŽ, inv. č. 422, fol. 127–138; škody klarisek ve Znojmě TAMTÉŽ, inv. č. 423, fol. 236; klarisky v Olomouci, fol. 128, královopolští kartuziáni, fol. 366–367.

(260) Žádost olomouckého kanovníka Jana Arnošta Platejse z Platenštejna o remuneraci za utrpenou finanční ztrátu v době povstání. MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 402, kart. 135, říjen 1621. O osobnosti olomouckého kanovníka (a pozdějšího olomouckého biskupa Jana Arnošta Platejse pojednal LIVA, V.: *Jan Arnošt Platejs z Platenštejna*. ČMM 54, 1930, s. 15–78, 293–336.

klad premonstráti ze Zábředovic u Brna či jejich spolubratři z Hradiska u Olomouce.²⁶¹

Restituční nároky a jejich uplatňování

Zdůvodnění nároku na restituci a náhradu škod ze strany církevních institucí se během tří let po porážce stavovského povstání na Moravě příliš nezměnilo. S přibývajícím časem odezníval bezprostřední zážitek z povstání, který byl pro poškozenou stranu i císaře spojícím emocionálním prvkem a na jehož základě byly klášterům a kapitulám ze státní pokladny uvolňovány prostředky, ať již jako hotové peníze, anebo ve formě volných statků. V roce 1623 tento časový odstup ovšem ještě nebyl příliš velký a navíc právě ve zmíněném okamžiku celý proces vypořádání se s povstáním proti císaři vrcholil. Bylo potřeba se přihlásit, dokud ještě bylo z čeho brát. Začátkem dvacátých let navíc země díky nejrůznějším vojenským tažením upadla do značné společenské i ekonomické krize, jež se projevila dalším chudnutím často rozvrácených klášterů. Představitelé řeholních řádů ve shodě s dalšími žadateli o restituce argumentovali i tím, že nejde pouze o ně samotné, ale také o poddané z jejich statků. Olomoucké klarisky – „*Arme Closter Jungfrauen sambt dem ganzen Convent des Klosters S. Clarae zue Olmütz*“ – se vyjadřovaly v tom smyslu, že prožily velmi těžký rok, kdy nešly jejich klášteru žádné příjmy z vesnic a poddaných. Ty byly zcela zplundrovány a zabrány povstalci a armádami.²⁶² Ve svém dlouhém listu císaři podaly výpověď nejen o svém klášteru, ale vlastně shrnuly situaci v celém Olomouckém kraji. Klarisky se tedy ve své argumentaci již nevracely k vlastnímu povstání a jeho právním či mocenským úkonům (jako to bylo patrné například v listu premonstrátského opata Scholla), spíše směřovaly k jeho sociálním následkům. Jejich návrh na řešení však byl velmi konkrétní a v ničem si nezadal s přístupem ostřílených vojáků a úředníků. Požádaly o přidělení statku Krakovec, jenž náležel povstalci Janu Petřvaldskému ze Zastřizl. Tímto způsobem se jim mělo dostat „*bojivé a milosrdné almužny k věčné památce boží*“.²⁶³ Prakticky stejným způsobem ve stejné

(261) Prominutí dluhů klášteru Hradiska u Olomouce. MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 422, kart. 142, květen 1623.

(262) „...als vorhin Jungfrauen im bemelten Kloster sind, die gar schlechte, geringe und wenigen Dörfer-Unterthanen und genaue Einkommen haben, die nit allein von den Rebelanten und Kriegsvolk in allein gespoliert, sondern auch ietzo mit allerlei Contributionen, die ihnen ganz Unmöglichen, und dan mit den (neuer Zeit zum ersetzten gebracht worden) bei dieser itzigen Zeit, in der alle Victualien und Ding auf höchste sind kommen...“ TAMTĚŽ, inv. č. 423, kart. 142, fol. 236–239.

(263) „...und durch dero angebomen und uns lenger gewünschten umbt und Sanfftmuts, zu bequemer Ansehnhaltung unser, nicht dem geringen Gütern Krakowez, welcher

době postupovali i královopolští kartuziáni. Rozdíl byl pouze v tom, že kartuziáni mohli argumentovat svými půjčkami ve prospěch císařů Rudolfa a Matyáše a že je mohli také doložit konkrétními částkami. Navrhovali, aby jim jako náhrada za škody utrpěné během rebelie a v následných letech byl dán některý z konfiskovaných brněnských domů, například dům samotného Ladislava Vlena ze Žerotína, a k tomu ještě mlýn Viléma Munky z Ivančic.²⁶⁴

Finanční vyjádření církevního majetku před vypuknutím stavovského povstání a po jeho skončení a vzájemné porovnání obou stavů je vzhledem k nedostatku pramenů statistické povahy i moderních analytických studií prakticky nemožné. Obecně lze přesto konstatovat, že v porovnání se situací v Čechách nebyly na Moravě pobělohorské konfiskace ve prospěch katolické církve (resp. jednotlivých církevních právnických osob) příliš rozsáhlé.²⁶⁵ Pokud některá z církevních institucí žádala o restituci svého předbělohorského majetku, náhradu válečných ztrát nebo ocenění svých zásluh ve službách Rakouskému domu, císař Ferdinand II. i kardinál Dietrichstein se jí snažili vyjít vstříc. Ani v takovém případě však neměla předem jisté, že jí bude v její žádosti jednoznačně vyhověno. Kapituly a řeholní řády se v tomto ohledu musely vyrovnat s tvrdou konkurencí, jakou představovali nejvýznamnější světští žadatelé o konfiskáty, především osoby významu Karla a Gundakara z Liechtensteina. V takovém případě nic neznamenal ani přímluva gubernátora Dietrichsteina, jenž vystupoval v jedné osobě jako nejvyšší světská a zároveň i jako církevní autorita v zemi. Kardinál se církevních žadatelů o restituce či o přidělení konfiskátů často zastával, pokud ovšem v konkrétním případě před církevní institucí neupřednostnil svou vlastní osobu. Panovník při projevení konkurence dal zpravidla přednost některému ze svých světských příznivců a církevní instituci se snažil vzniklou ztrátu kompenzovat jiným způsobem.

Jednání ohledně církevních majetků na Moravě pokračovalo během celých dvacátých a první poloviny třicátých let 17. století. V plné míře už ovšem nelze hovořit o přímé restituci, garantované státem a panovníkem na základě dekretu o zrušení veškerých právních aktů moravského stavovského direktoria a vyrovnání bezprostředních škod. V dalších etapách se

---

einem Rebellen, namens Johann Zastrizl angehört und an ietzo nach in Euer Majestät Sequestro ist. [...] Da ohne diese geringe, ausgeplünderte und verderbte Güter, befind sich in diesem Olmützer Kreis zu unserm Closter, so uns solche und die Reiche Belohnung Gottes mag geschehen mahls gelegenes alsoeben dieser Krakowetz..." TAMTÉŽ, inv. č. 423, kart. 142, červenec 1623, fol. 236–239.

(264) Žádost královopolských kartuziánů k císaři o odškodnění. TAMTÉŽ, inv. č. 427, kart. 142, listopad 1623, fol. 366–367.

(265) BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*.

církevní instituce zpravidla zařadily mezi ostatní žadatele o přidělení konfiskátů. Zdůvodňování utrpenými škodami se přitom stalo jedním z běžných postupů. Císařské orgány ji napříště zohledňovaly pouze v individuálních případech, kdy bylo potřeba oficiálně vysvětlit zvýhodnění některého z pretendentů. Církevní restituce a náhrady škod, které během stavovského povstání skutečně či smyšleně utrpěly církevní instituce a řeholní řády, nastartovalo jejich další zisky, provázející celé následující barokní období. Jestliže se na konfiskační zisky v první fázi koncentrovaly především řády, které na Moravě měly dlouhou předbělohorskou tradici, velmi rychle se tímto způsobem rozhodly rozšířit své působení na Moravě i ty z nich, které sem přicházely zcela nově nebo se v předbělohorském období v zemi stačily sotva zabydlet, především kapucíni, pauláni a piaristé.²⁶⁶ Katolická církev tak i díky pobělohorskému konfiskačnímu procesu překonala svou dlouhodobou krizi a stala se jednou z nejvýznamnějších složek moravské barokní společnosti.²⁶⁷

---

(266) MIHOLA, J.: *Církevní řády v českých zemích barokní doby*. Obnova, rozkvět, specifika a podíl na rekatolizaci. In: Týž (ed.): *České země v 17. a 18. století*. Brno 2003, s. 57–64; RABAS, V.: *Řád kapucínský a jeho působení v Čechách v 17. století*. ČKD 7, 1937, s. 25–41, 393–406; TEJČEK, M.: *Brněnští kapucíni v 17. a 18. století*. Brno 2003 (diplomová práce uložena na Filozofické fakultě MU); MIHOLA, J.: *K počátkům paulánského řádu a jeho rozšíření v českých zemích*. SPPaedFBU. Vědy společenské 18, 2001, s. 25–36; HAAS, A.: *Piaristé v našich zemích*. ČSPS 56, 1948, s. 1–13, 104–118; NEUMANN, A.: *Piaristé a český národ*. Pterov 1933; ZEMEK, M. – BOMBERA, J. – FILIP, A.: *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631–1650*. Prievidza 1992; BOGAR, F. B.: *Milostivní bratři*. Praha 1934; ELBEL, M.: *Bohemia Franciscana*. Františkánský řád a jeho působení v českých zemích v 17. a 18. století. Olomouc 2001.

(267) KADLEC, J.: *Přehled českých církevních dějin*. II. Praha 1991, s. 73–92; OPOČENSKÝ, J.: *Protireformace v Čechách po Bílé hoře*. Praha 1921; PODLAHA, A.: *Z dějin katolické reformace v Čechách v 17.–18. století*. SHK 4, 1903, s. 167–171; 5, 1904, s. 45–50, 242–247; 6, 1905, s. 41–44, 119–121, 173–176; FRANČEK, J. (ED.): *Rekatolizace v českých zemích*. Jičín 1995.